

УДК 904:671.12–047.37 (477.82)“10/12”

## **ДО ПИТАННЯ ПРО МІСЦЕЗНАХОДЖЕННЯ СКАРБІВ ВОЛИНИ ХІ–ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХІІІ СТ.**

**С. С. Кульчицька**

*Львівський національний університет імені Івана Франка*  
вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, e-mail: [archeofilip@ukr.net](mailto:archeofilip@ukr.net)

Розглянуто топографію скарбів Волині ХІ–першої половини ХІІІ ст., зроблено спробу визначення достовірності їхнього місцезнаходження щодо пам'яток чи об'єктів, подано коротку характеристику речового матеріалу.

*Ключові слова:* Волинська земля, речові скарби, ювелірні вироби, жіночі прикраси, нашійні гривни, намистини, браслети, персні, колти, скроневі кільця, сережки волинського типу, сережки київського типу.

Давньоруські жіночі прикраси, як істотна частина вбрання, є предметними виразниками особливостей матеріальної і духовної культури ХІ–першої половини ХІІІ ст. Розвиваючись протягом певного історичного часу, вони відтворювали певні аспекти світогляду як окремої людини так і цілого суспільства. Надання переваги тим чи іншим прикрасам було свідченням ставлення людей до навколишніх явищ, формування й розвитку звичаїв, обрядів, вірувань, тощо. Водночас, ювелірні прикраси не лише відображають досягнення ремесла, в першу чергу у галузі технології обробки металу, але є і показником загального рівня розвитку художньої культури. У них втілювався потяг людини до прекрасного, її художньо-естетичні погляди, що власне і дозволяє називати ювелірні вироби витворами мистецтва.

Формування конкретних типів прикрас відбувалось у середовищі великих племінних чи субетнічних спільнот, у результаті чого вони набули характерних рис, тобто ставали ознаками відмінності населення одного регіону від іншого. Усе це повною мірою стосується і ювелірних виробів з Волині, взірцем яких можуть слугувати комплекси наборів прикрас ХІ–першої половини ХІІІ ст., віднайдені в речових скарбах і поза ними.

Скарби, до яких входили численні прикраси різних категорій, поки що недостатньо відображені в наукових та популярних працях, присвячених давньоруському мистецтву, хоча вони є цінним джерелом для дослідження історії художнього ремесла і вивчення парадного вбрання волинської городянки княжої доби. Ці матеріали засвідчують рівень розвитку художнього ремесла Волині в ХІ–ХІІІ ст.

Незважаючи на те, що роботи в цьому напрямку започатковані ще в ХІХ ст., однак і зараз є чимало дискусійних проблем, котрі потребують обґрунтування і вирішення. До таких, на нашу думку, можна віднести питання хронології, топографії скарбів, достовірності їх місцезнаходження щодо пам'яток чи об'єктів.

Серед скарбів давньоруського періоду, локалізованих на волинських землях\*, особливої уваги заслуговують Бегенський, Збараський, Торговицький, Козлинський, Жорнівський і Городищенський [5. С. 74] (рис. 1).

Бегенський скарб виорано на лівому березі р. Горинь поблизу с. Бегень Рівненського р-ну Рівненської обл. навесні 1890 р. [2. С. 89]. До його складу входило п'ять дротяних обручів-гривен. Серед них три срібні нашійні гривни, одна з яких виявилась цілою, а дві інші фрагментованими. Прикраси звиті з трьох пар скручених дротів. Їхні кінці сплющені й завершуються двома гачками або ж петелькою і гачком, що характерно для ранніх екземплярів цієї категорії прикрас. Крім того, у скарбі були дві бронзові нашійні гривни, кожна з яких звита з чотирьох пар дротів, а також два фрагменти інших гривен. Цінну знахідку придбав відомий шанувальник волинських старожитностей Ф. Штейнгель для своєї колекції у створеному ним Городоцькому музеї поблизу м. Рівне. Судячи з характеру матеріалів, скарб закопано на рубежі XI–XII ст. [7. С. 83].

На ще один схожий скарб натраплено весною 1933 р. на північній околиці с. Козлин Рівненського р-ну Рівненської обл. [7. С. 85]. Його випадково виявили місцеві селяни під час розчистки рову, призначеного для стоку води у ріку Горинь, за два метри від мосту. Скарб було сильно пошкоджено. За свідченням очевидців, речі знаходилися розрізано. До переліку предметів скарбу, які збереглися до наших днів, входили чотири срібні нашійні гривни і срібні намистини. Всі перелічені знахідки надійшли до Державного археологічного музею м. Рівне [5. С. 76].

Особливістю скарбу є наявність в ньому кількох гривен, дві з яких парні – звиті з п'яти пар скручених один з одним срібних дротів. Наконечники їхніх замків пластинчасті, звинуті в трубочки, з дірочками на кінцях. Орнамент на пластинках складається з геометричного узору у вигляді наколів гострим знаряддям. Окрім згаданих, до скарбу входили ще дві нашійні срібні парні гривни, звиті з трьох пар скручених один з одним дротів, одна з яких знайдена навесні, а друга – восени 1933 р. Серед речей трапилися також дві срібні намистини. Одна з них овальної форми, виготовлена способом тиснення, а на кінцях обмотана сканним тоненьким дротом. Інша срібна намистина, теж виготовлена способом тиснення, була дещо складнішого профілювання. Сама намистина неорнаментована [20. С. 84]. Скарб датовано найімовірніше XI–початком XII ст.

Цікавий скарб срібних прикрас цього ж часу знайдено під час реконструкції середньовічного замку у Старому Збаразі (Збараський р-н Тернопільської обл.). Інформацію про нього подано в журналі “Wiadomości

---

\* Волинські землі – це Володимирське, Луцьке, Дорогобузьке, Пересопницьке, Берестейське, Червенське, Белзьке і Холмське князівства. Північною їх межею став басейн р. Наров (кордони Берестейської землі у XIII ст.); західною – басейн Сяну і Вепра, південною – верхів'я Вепра, Західного Бугу, Стиру, Горині, Случі; східною – басейни Прип'яті, Горині та Стиру [8. С. 3].

archeologiczne” за 1939–1948 рр. Він складається із трьох плетених зі срібного дроту нашійних гривен, семи порожнистих намистин кулястої форми, браслета, виготовленого із товстої срібної пластини, на якому видно орнамент з поперечних заглиблених ліній, шести перснів, скручених зі срібного дроту і двох срібних підвісок. Автор публікації І. Сівекувна віднесла скарб до XI–XII ст. [20. С. 357–362]. До Другої світової війни цей скарб зберігався у фондах Тернопільського краєзнавчого музею.

Викликає інтерес великий скарб, складові якого можуть бути віднесені нами до ранньої групи знахідок – XI–початку XII ст. Йдеться про колекцію срібних прикрас із с. Торговиця Млинівського р-ну Рівненської обл. [16. С. 385–386]. Скарб випадково виявлено учнями місцевої школи поблизу села, як пізніше з’ясувалося, на території давньоруського городища, розташованого на правому березі ріки Ікви – притоки Стиру (ур. Замок). За сприяння місцевого вчителя історії, речі передано до Рівненського краєзнавчого музею. Скарб складався із семи витих гривен різних розмірів з пластинчастими наконечниками зі скрученими в трубочку кінцями, трьох плетених браслетів із мигдалеподібними закінченнями, трьох витих перснів, п’яти сережок волинського типу з підвісками у вигляді виноградного грона, трьох скроневих кілець і підвіски у вигляді півмісяця – лунниці. Охарактеризований матеріал зі скарбу відноситься до XI–початку XII ст. [16. С. 386].

До ранніх можна зарахувати і порівняно невеликий скарб, випадково віднайдений на території давньоруського городища, локалізованого за 200 м на схід від с. Жорнів Дубнівського р-ну Рівненської обл., над річкою Стугною. Знахідки опублікували дослідники городища Р. Чайка і В. Зварич [17. С. 419]. До скарбу входили: срібна плетена шийна гривна з пластинчастим, орнаментованим зигзагоподібним візерунком кінцями, закрученими у спіральки; витий перстень з гострими кінцями, що заходять один на одного; дванадцять срібних намистин циліндричної та овальної форм, оздоблених зерню та підвіска у вигляді такої ж намистини, прикріпленої на кільці. Скарб датовано кінцем X–XII ст. [17. С. 419].

На відміну від згаданих скарбів, які потрапили до рук людей випадково, переважно в результаті ведення господарських робіт, цей віднайдено влітку 1983 р. під час археологічних досліджень експедиції Луцького педінституту (сьогодні Волинський національний університет імені Лесі Українки) у с. Городище Друге Луцького р-ну Волинської обл. під керівництвом М. Кучінка [5. С. 77–79]. Як зазначає дослідник, це був шостий сезон розкопок давньоруського городища Вал. На щастя, скарб повністю дійшов до нашого часу. Він складається з п’яти нашійних гривен, трьох наручних браслетів, шести цілих і фрагментів ще шести намистин, оздоблених зерню. Щодо гривен, то варто зауважити, що одна із них виявилася порожнистою, плетеною з двох скручених разом дротів (товстого і тонкого), які своєю чергою, складені із двох тоненьких дротиків, тобто “скані”. Вага гривни близько 340 г. Що ж до браслетів, то один із них, діаметром 8,3 см, порожнистий, плетений із товстого дроту. Другий браслет вирізняється наконечниками мигдалеподібної форми. І, нарешті, третій

відрізняється від попередніх наявністю гравійованого мотиву. Особливістю другого і третього браслетів треба назвати додаткове заповнення чорню гравійованих заглиблень на кінцях. Ці прикраси є справжніми шедеврами ювелірного мистецтва руського часу. Поруч із гривнами і намистинами вони є окрасою колекції Волинського краєзнавчого музею [5. С. 81–84]. Намистини виготовлені за однією схемою: з двох тонких ледь видовжених сфер, вкритих зерню – кожна від 240 до 400 напаяних кульок. Зерневі намистини, на нашу думку, варто розглядати в комплексі з іншими зерневими прикрасами волинської традиції – підвісками у вигляді виноградного грона, лунницями, перснями. Цікаво, що на південь від р. Прип'ять зерневі намистини набувають характерних волинських рис. Але мода на них у XI–XII ст. була також на всій Правобережній Україні [14. С. 114–115].

І насамкінець, до ранніх мабуть варто зарахувати і скарб, що лише частково зберігся до нашого часу у вигляді двох срібних нашійних гривен. Не виключено, що інші прикраси просто пропали, як це неодноразово траплялося. За інформацією О. Цинкаловського, їх знайдено в розораному руському похованні в с. Кустинь Рівненського р-ну Рівненської обл. [22. С. 35]. Можливо, це речі зі скарбу, який міг бути захованим у кургані.

Це поки що вся доступна нам джерельна інформація про скарби Волині XI–XII ст. – першого періоду Київської Русі.

До наступного періоду відносяться скарби другої половини XII–першої половини XIII ст. Співставлення й аналіз речового складу скарбів свідчить, що вони були заховані, головним чином, у роки татарської навали.

У 1878 р. в с. Висоцько Дубровицького р-ну Рівненської обл. за невідомих обставин знайдено багатий срібний скарб [3. С. 111–112]. Серед речей, окрім 32 монетних гривен так званого київського типу, знайдено також і три браслети, датовані XII–XIII ст. На жаль, доля скарбу невідома.

Ще один скарб, що складався із срібних предметів, випадково знайдено 1890 р. в с. Городок Рівненського р-ну Рівненської обл. Його вміст становили дві срібні виті нашівні гривни й один витий срібний браслет. Подальша доля цього скарбу також невідома [6. С. 194–195].

У фондах Львівського історичного музею зберігається невеликий, але оригінальний скарб, знайдений випадково у м. Сокаль Львівської обл. Історія відкриття скарбу доволі традиційна. Його виявлено 1974 р. під час земляних робіт, пов'язаних з прокладанням водопровідної труби по вул. Верхня Замкова, 6 на території городища доби Київської Русі, розташованого на правому березі Західного Бугу. У зв'язку з відкриттям скарбу співробітники Львівського історичного музею провели у м. Сокалі археологічні розвідки. Власне скарб був в шарі чорнозему на глибині 1,1 м від рівня сучасної поверхні. Ювелірні вироби із срібла були заховані в глиняному горщику, який під час копання рову розбився і в руки дослідників не потрапив. Коротку інформацію про цю знахідку, без ілюстрацій, двічі опубліковано на сторінках наукових видань [1. С. 42]. До складу скарбу давньо-русських срібних прикрас входили: орнаментований чорню браслет-наручень, виготовлений із широкої пластини,

перстень і чотири скроневі кільця [1. С. 44]. Скарб, очевидно, сховано в часи монголо-татарської навали на Русь. Цікавим є питання звідки він сюди потрапив? Чи був принесений із сусіднього Володимира, де з ювелірними виробами такого типу були добре знайомі, чи був захований місцевою жителькою? На користь першого припущення вказує одна цікава закономірність. Всі скарби з широкими браслетами виявлені або ж пов'язуються з великими адміністративними та культурними центрами Галицько-Волинської землі [1. С. 44].

Як з історико-археологічного так і з мистецького погляду велике зацікавлення становлять скарби срібних речей, виявлені під час археологічних досліджень. Саме такими є скарби з городища в с. Городище Шепетівського р-ну Хмельницької обл. [19. С. 87–88]. Впродовж 1957–1964 рр. під час розкопок пам'ятки під керівництвом М. Каргера виявлено рекордну для Волині кількість скарбів – 16 на одному місці.

Перш, ніж перейти до характеристики городищенських скарбів, на нашу думку, доцільно з'ясувати, з якої причини їх було так багато на досить малому (площею 3,5 га) городищі. За вісім сезонів археологічних розкопок пам'ятку досліджено повністю. Знайдено понад 800 залізних знарядь землеробства, близько 150 залізних інструментів, 1320 одиниць зброї, понад 2900 побутових виробів із заліза, 10 тисяч уламків скляних браслетів, тисячі фрагментів кераміки тощо. Речовий матеріал, віднайдений на городищі, віднесено до XII–першої половини XIII ст. За літописними даними, саме через цей район просувалися монголо-татари на захід, а археологічні дослідження засвідчили, що після їхнього нападу життя тут вже не відновлювалося. Отож, городище залишалось недоторканим понад 700 років, аж до початку археологічних розкопок. Цим, можливо, і пояснюється збереження на городищі всіх матеріалів *in situ*, тобто так, як вони були залишені сотні років тому. Це стосується й скарбів коштовних речей.

Цікаво, що майже всі городищенські скарби виявлені на незначній глибині – всього на 40–60 см від рівня сучасної поверхні, під шаром згарища XIII ст. Можливо, їх і не було закопано, а просто поспіхом сховано в непомітних місцях. Лише три із них закопано глибше: один на 1,6 м, а два – на 1 м від рівня сучасної поверхні. При цьому, лише один із них заховано у центрі городища, а решту – в межах ремісничого посаду. До речі, деякі скарби виявлено в житлах поблизу печей, куди, ймовірно, їх поспіхом заховали.

Прикраси з кольорових металів представлені срібними скроневими кільцями (понад 300), кульчиками, колтами, срібними колодками, пернями, браслетами, шийною гривною та хрестиками. Треба зауважити, що із 16 скарбів, виявлених на городищі, вісім складаються виключно із дротяних скроневих кілець, що характерно для скарбів невеликих провінційних міст. Інші вісім – це кількісно нечисленні речові скарби, дещо складніші, але досить однорідні. До них увійшли переважно металеві предмети жіночого парадного вбрання місцевої знаті та дротяні скроневі кільця, більшість з яких виготовлено зі срібла низької проби. Це характерно для переважної більшості виробів цієї категорії з території

Волинської землі. Не вважаємо за доцільне детально розглядати склад кожного скарбу зокрема. Справа в тому, що вони досить одноманітні. В даному випадку краще подати короткий аналіз серійних прикрас, таких як скроневі кільця, три намистинні сережки київського типу і колти, а також охарактеризувати індивідуальні знахідки.

Скроневі кільця кількісно переважають. Це жіночі прикраси, характерні для волинян XI–XII ст. У дещо зміненому вигляді, зокрема в появі такої риси, як загнутий кінець, вони стають прикрасою городянок. Скроневі кільця із загнутими кінцями проіснували аж до середини XIII ст. і були дуже поширеними в цей час на Волині [13. С. 27–37].

Другу категорію жіночих прикрас представляють тринамистинні кільця, звані в археологічній літературі сережками київського типу. Вони мають вигляд кільця, на якому симетрично розміщені й зафіксовані витками тонкого дроту три ажурні або суцільні срібні намистини. Певною мірою вони різняться між собою. Серед них є ажурні намистини з подвійним сканним обідком, чи каймою, навколо симетричних округлих отворів і зерню між ними, є також намистини суцільні, оздоблені чотирипелюстковими квітами, нарешті, суцільні намистини з проколами в центрі кілець із напаяних сканних дротиків і зерні. Це волинські прикраси, які наслідували київські зразки.

Найяскравішою категорією речей городищенських скарбів є колти. За формально-типологічними ознаками їх можна поділити на дві групи: великі – діаметром 6 см з каймою із порожнистих кульок і маленькі – діаметром 3,6–4,6 см з каймою із дротяних петель. Колти виготовлені місцевими майстрами, про що свідчать знайдені на городищі матриці-штампи для їх тиснення. Вивчення скарбового матеріалу дозволило з'ясувати досить цікаву закономірність. Пара колтів, поруч із парою тринамистинних сережок київського типу і комплектом дротяних скроневих кілець, як правило, була обов'язковим елементом парадного убору заможної жінки цього міста.

До складу одного із скарбів входив срібний браслет, сплетений з кількох дротів із гравійованими звіриними голівками на кільцях. Знайдено також нашійну гривну, виготовлену із шести переплетених попарно дротів, сплющені кінці якої орнаментовані гравіюванням і скручені в трубочки для протягування шнура.

Перелік предметів із городищенських скарбів демонструє комплекс руських срібних прикрас, характерних для знатної городянки другої половини XII–першої половини XIII ст. Варто зауважити, що наявність значної кількості типових для волинян скроневих кілець поруч із такими виробами міського ремесла як колти і сережки, свідчить, що й тутешня знать походила з місцевого волинського середовища [18. С. 93–97]. На жаль, всі 16 срібних скарбів вивезено за межі України. Тепер ці шедеври мистецтва зберігаються в Росії – в Ермітажі Санкт-Петербурга.

Цікавий скарб згаданого часу знайдено під час археологічних досліджень 1975 р. в с. Дорогобуж Гощанського р-ну Рівненської обл. [11. С. 97–99]. Його виявлено на глибині 2,4 м від рівня сучасної поверхні і його було заховано,

очевидно, просто в ямі. До нього входили коштовні срібні жіночі прикраси. Серед них, передусім, назвемо дві підвіски з порожнистими конічними верхами, оздоблені зерню, а також колт з обнизкою з пустотілих кульок, нанизаних на дріт. Всі речі виготовлені з металу однієї проби, правдоподібно, на замовлення якоїсь багатой особи. Прикраси виготовлені в техніці, характерній для парадного металевго убору кінця XII–40-х років XIII ст. Не викликає сумніву, що скарб заховано у зв'язку з монголо-татарським погромом міста взимку 1240–1241 рр. Окрім охарактеризованих, в історико-археологічній літературі є стислі повідомлення і про інші скарби руського періоду. Зокрема, О. Цинкаловський повідомляє про знахідки двох скарбів у с. Турійськ Волинської обл. Про перший сказано дуже коротко: “Скарб руських монет, пояс і прикраси”, які зберігаються в Ермітажі в Санкт-Петербурзі. Про другий зауважено, що в його складі знаходилися срібні прикраси [22. С. 35]. Ще коротшими є його повідомлення про знахідку скарбу срібних гривен в ур. Стовпове Поле у Вульці Угрудзькій (нині с. Новогрудьке) Любомльського р-ну Волинської обл. [22. S. 35].

Із сказаного можна зробити висновок, що речовий склад групи скарбів кінця XII–першої половини XIII ст. суттєво відрізняється від попередньої XI–початку XII ст. Якщо в першій групі скарбів переважали нашійні гривни і наручні браслети, то в другій – різноманітні підвіски, сережки, пластинчасті браслети і колти. В XI ст. було чимало простих прикрас, зроблених із дроту – гривен, браслетів, пернів тощо, а починаючи з другої половини XII і в XIII ст., вони займають другорядне місце. Натомість, парадними стають нові типи ювелірних виробів [9. С. 140–141]. Саме вони й складають основу скарбів з Городища біля Шепетівки, Дорогобужа, Сокаля, в яких домінують сережки, колти і браслети.

Варто висловити кілька міркувань про місце, час і причини заховання давньоруських скарбів та про їхніх ймовірних власників. По-перше, майже більшість скарбів віднайдено на території городищ, які в той час були удільними міськими центрами, містами, феодалними замками чи сторожовими фортецями. Ці укріплення знаходилися вздовж водних артерій (великих і середніх рік), які в середньовіччі слугували торговельними шляхами. По-друге, в межах укріплених територій їхнє місцезнаходження здебільшого припадає не на дитинець, а на торгово-ремісничий посад. Яскравим приладом сказаному є топографія городищенських скарбів, виявлених М. Каргером. В тих випадках, коли укріплення виконувало роль феодалного замку, то скарби віднайдено безпосередньо на його території, що є цілком логічним. Разом з тим треба зауважити, що частина скарбів могла походити і з неукріплених територій, прилеглих до міст, феодалних замків чи сторожових фортець. Однак, підтвердити чи заперечити саме таку топографію можна буде лише тоді, коли вдасться встановити істинні межі того чи іншого укріплення і точне місцезнаходження скарбу. Передусім, це стосується випадково виявлених впродовж XIX–XX ст. знахідок.

Скарби Волині давньоруського часу головним чином були заховані з двох причин: внаслідок міжкнязівських воєн, особливо в період так званої феодалної роздробленості і в час монголо-татарської навали. Можливо, мали місце й інші

невідомі нам причини. Ранні скарби (Борщівський, Бегенський, Городищенський та ін.) ймовірно належали представникам місцевої ранньофеодальної знаті. Треба зауважити, що трапляються й досить скромні скарби другої половини XI ст., які могли належати заможним представникам рядового люду, можливо, воїнам-дружинникам [10. С. 33–34]. Подібна картина спостерігається і в XII–XIII ст. Для цього часу також характерні скарби, до складу яких входило лише по декілька срібних речей – скарб із Сокаля на Львівщині та Городка на Рівненщині. Невеликі скарби речей з низькопробного срібла, хоч і цінні самі по собі, але їх власники навряд чи були заможними людьми.

## ЛІТЕРАТУРА

1. *Багрій Р., Петегирич В.* Скарб срібних виробів княжої доби із Сокаля на Львівщині // *Studia archaeologica.* – 1993. – Вип. 1. – С. 42–44.
2. *Кучинко М. М.* Ювелірні вироби X–XIII ст. басейнів Західного Бугу і Сану // *Археологія.* – 1986. – Вип. 56. – С. 88–95.
3. *Кучинко М. М.* Волинська земля X–середини XIV ст.: археологія та історія. – Луцьк, 2002.
4. *Кучинко М. М.* Культура населення Волині в давньоруський час // *Нариси культури Давньої Волині.* – Луцьк, 2006. – С. 512–515.
5. *Кучинко М. М., Кучинко З. М.* Давні та середньовічні скарби Волині. – Луцьк, 2007.
6. *Кучинко М.* Історія населення Західної Волині, Холмщини та Підляшшя в X–XIV століттях. – Луцьк, 2009.
7. *Корзухина Г. Ф.* Русские клады IX–XII вв. – М.; Л., 1954.
8. *Копитко А. Д.* Зовнішньоекономічні зв'язки галицької і волинської землі (XI–перша половина XIV ст.) / Автореф. ... дис. канд. іст. наук. – Львів, 2003.
9. *Пелецишин М. А., Чайка Р. М.* Нові давньоруські ювелірні вироби із Західної Волині // *Археологія.* – 1991. – Вип. 1. – С. 137–141.
10. *Піскова Г. О.* Скарби стародавнього Ізяслава // *Археологія.* – 1988. – Вип. 61. – С. 16–35.
11. *Прищепя Б. А., Нікольченко Ю. М.* Літописний Дорогобуж в період Київської Русі. – Рівне, 1996.
12. *Михайлова Р. Д.* Регіональні ювелірні прикраси Волині X–початку XI ст. (за матеріалами речових скарбів) // *Українська культура. Минуле. Сучасне. Шляхи розвитку.* – Рівне, 2002. – Вип. 7. – С. 27–37.
13. *Михайлова Р. Д.* Художня культура Галицько-Волинської Русі. – К., 2007.
14. *Нікольченко Ю. М.* Коштовності, прикраси та вироби з кольорових металів літописного Дорогобужа // *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку.* – Рівне, 2000. – Вип. 5. – С. 34–64.
15. *Нікольченко Ю. М.* Древнерусское городище в с. Торговица // *АО 1971 г. – 1972.* – С. 385–386.
16. *Чайка Р. М., Зварич В. В.* Работы Волино-Днестровской экспедиции // *АО 1978 г. – 1979.* – С. 419.
17. *Якубовський В.* Скарби Болохівської землі. – Камянець-Подільський, 2003.
18. *Якубовський В. І.* Давньоруський скарб з с. Городище Хмельницької області // *Археологія.* – 1975. – Вип. 16. – С. 87–104.
19. *Jakimowicz R.* Skarb srebrny z Kozlina na Wolynie // *Przegląd Archeologiczny.* – Poznań,



1933–1934. – S. 83–90.

20. *Siwiekowna I.* Wczesnohistoryczny srebrny skarb ze Zbaraza Starego w pow. Zbaraskim // *WA.* – 1939–1948. – T. XVI. – S. 357–362.

21. *Cynkalowski A.* Materiały do pradziejow Wołynia i Polesia Wołyńskiego. – Warszawa, 1961.

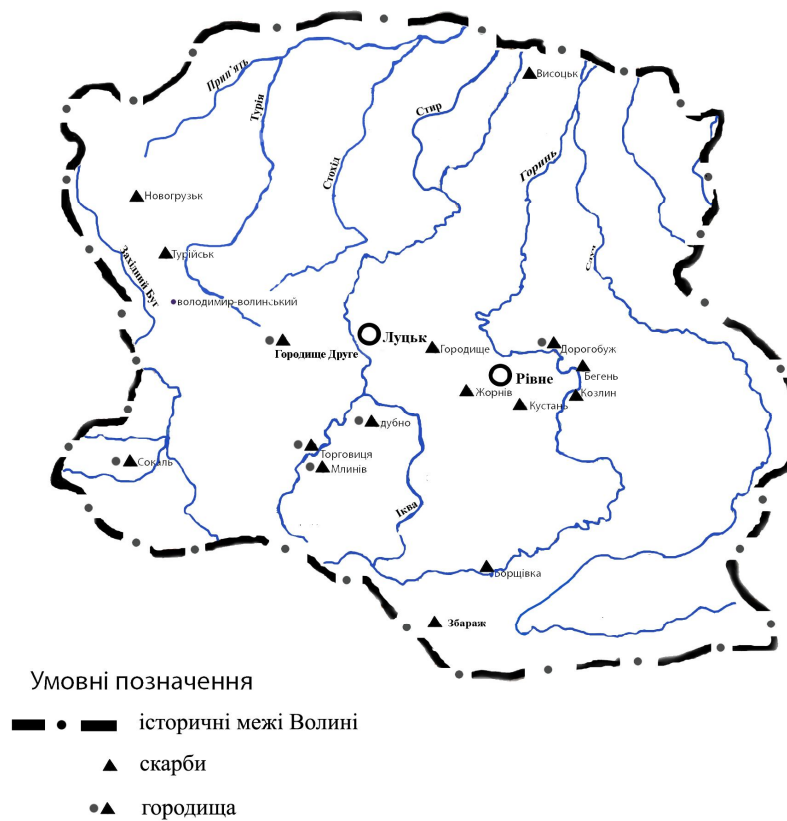


Рис. 1. Картосхема поширення скарбів XI–першої половини XIII ст. у Волинській землі.

**К ВОПРОСУ О МЕСТОНАХОЖДЕНИИ КЛАДОВ ВОЛЫНИ  
XI–ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЫ XIII В.**

**С. С. Кульчицкая**

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко  
ул. Университетская, 1, г. Львов, 79000, e-mail: [archeofilip@ukr.net](mailto:archeofilip@ukr.net)*

Рассмотрено состояние топографии кладов Волини XI–первой половины XIII в., сделано попытку определения достоверности их отношения к памятникам или объектам, дана краткая характеристика вещественного материала.

*Ключевые слова:* Волинская земля, вещественные клады, ювелирные изделия, женские украшения, шейные гривны, бусины, браслеты, перси, колты, височные кольца, сережки волинского типа, сережки киевского типа.

**ON THE QUESTION OF 11<sup>TH</sup>-EARLY 13<sup>TH</sup> CENTURE TRESURES  
AT VOLYN REGION.**

**S. Kulchytska**

*Ivan Franko Lviv National University  
Universytetska St. 1, Lviv, 79000, e-mail: [archeofilip@ukr.net](mailto:archeofilip@ukr.net)*

The article deals with topography of 11<sup>th</sup>-early 13<sup>th</sup> centuries tresures found in Volyn region. The attempt was made to verify their localization in correspondence with known archaeological sites and objects. Short characteristics is also presented of certain artifacts.

*Key words:* Volyn land, real tresures, jewelry, women's jewelry, neck strap rate, beads, wristband, ring, earrings, temple rings, Volyn type earrings, Kyiv type earrings.

*Стаття надійшла до редколегії 10. 03. 2011*

*Прийнята до друку 28. 04. 2011*